

dr hab., Daniel KUKLA, prof. ucz.
Uniwersytet Jana Długosza
w Częstochowie
e-mail: d.kukla@ujd.edu.pl

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

pt.: ***Kształcenie zawodowe uczniów szkół ponadpodstawowych w kontekście zmian wynikających z reformy systemu oświaty z 2017 roku.***

napisanej przez Panią magister Emilię Palankiewicz-Mitrut
pod kierunkiem naukowym dr hab. Adama Solaka, prof. APS
promotor pomocniczy – dr Katarzyna Stanek

Wprowadzenie

Obecnie mamy do czynienia z gwałtownym rozwojem cywilizacyjno-technologicznym, a tym samym rosnącymi wymaganiami i oczekiwaniami odnośnie technologicznego zdobywania wiedzy i nabywania określonych umiejętności. System kształcenia musi sprostać tym wszystkim wyzwaniom współczesności, zapewniając tym samym zaspokojenie jednostce jej indywidualnych aspiracji zarówno edukacyjnych, jak i zawodowych.

Przemiany i zmiany systemu edukacji w Polsce trwają permanentnie. Zadaniem szkoły branżowej jest wyposażenie ucznia w wiedzę, umiejętności i kompetencje aktualnie potrzebne, jednocześnie na tyle szerokie i uniwersalne, by stanowić mogły bazę do nauki i zdobywania nowych umiejętności, na wypadek zmiany potrzeb rynku pracy, na co Autorka zwraca uwagę już we wstępie: „*Kształcenie zawodowe, (...) służy nabywaniu przez uczących się wiedzy i odpowiednich umiejętności, umożliwiających im rozpoczęcie pracy w danym zawodzie, jak również realizację innych zadań rozwojowych*”. (s.12)

Uzasadnienie merytoryczne

Przedłożona do recenzji dysertacja pt. *Kształcenie zawodowe uczniów szkół ponadpodstawowych w kontekście zmian wynikających z reformy systemu oświaty z 2017 roku*, składa się z sześciu rozdziałów. Część właściwa pracy poprzedzona jest wstępem, a zwieńczona zakończeniem i bibliografią, aktami prawnymi, spisem tabel i wykresów, aneksem. Całość liczy 329 strony. Dysertacja ma charakter teoretyczno-empiryczny. Autorka dokonuje analizy poruszanych zagadnień na podstawie wybranej literatury przedmiotu, jak również dostępnych raportów i aktów normatywnych.

W pierwszym rozdziale rozprawy pt.: *Miejsce kształcenia zawodowego w naukach o wychowaniu*, przedstawiono rolę kształcenia zawodowego w przygotowaniu człowieka do samodzielnego życia oraz związek kształcenia zawodowego z kształceniem ogólnym. Zaprezentowano obszary badawcze i aktualne zadania pedagogiki pracy.

Rozdział drugi pt.: *Reforma kształcenia zawodowego w świetle nowego prawa oświatowego z 2017 roku*, koncentruje się na ukazaniu założeń reformy systemu oświaty w Polsce, w szczególności na zmianach w szkolnictwie zawodowym. To rozdział ukazujący zmiany dotyczące struktury szkół ponadpodstawowych, klasyfikacji zawodów, podstaw programowych szkolnictwa branżowego oraz egzaminów zawodowych.

Trzeci rozdział pt.: *Zidentyfikowane problemy kształcenia zawodowego w obliczu zmieniających się potrzeb rynku pracy*, poświęcony jest identyfikacji problemów związanych z kształceniem zawodowym w kontekście zmieniających się potrzeb rynku pracy. Ważnym ogniwem tego rozdziału jest ukazanie czynników determinujących rozwój zawodowy człowieka, uwarunkowania kształcenia zawodowego w obliczu potrzeb rynku pracy oraz zmiany wynikające z reformy systemu oświaty z 2017 roku.

Powyższe trzy rozdziały to szczegółowe kompendium wiedzy o zmianach i przemianach w edukacji zawodowej oraz jej miejscu w procesie wychowania personalistycznego. Autorka odniosła się do realiów dynamicznych i ciągłych zmian zarówno w systemie edukacji, jak i w obszarze pracy i rynku pracy. Doktorantka naświetliła aspekty przygotowania człowieka do aktualizacji wiedzy w edukacji całożyciowej. Nowatorstwo tej części dysertacji Recenzent upatruje w szczegółowej i kompletnej analizie procesu zmian edukacji zawodowej w świetle bardzo licznej literatury przedmiotu oraz dostępnych raportów i wytycznych w obszarze kształtowania społeczeństwa nowoczesnego.

Edukacja zawodowa (branżowa) to rozwijanie wśród uczniów umiejętności radzenia sobie w różnych sytuacjach życiowych, to przygotowanie do sfery funkcjonowania zawodowego, ale i kreowania przyszłej kariery zawodowej, co na stronicach części teoretycznej dokładnie eksponuje Autorka. Obecny rozwój cywilizacji opartej na społeczeństwie informacyjnym oraz wiedzy wymaga ciągłej modernizacji procesu dydaktycznego i dostosowywania go do oczekiwań jednostki i otoczenia.

Niewątpliwie trzy kolejne rozdziały Dysertacji, stanowią atut i nowatorskość przedstawionych założeń i interpretacji wyników prowadzonych badań własnych.

W rozdziale czwartym pt.: *Metodologiczne i empiryczne podstawy badań nad kształceniem zawodowym, realizowanym w szkołach ponadpodstawowych po reformie systemu z 2017 roku* przedstawiono założenia metodologiczne. Ukazano cel poznawczy, teoretyczny oraz praktyczny, a także problemy badawcze. Opisano teren i organizację badań, zaprezentowano kryteria doboru grupy oraz dokonano charakterystyki badanej grupy. Przedstawiono też opis wybranych metod, technik i narzędzi badawczych. Ten fragment pracy został właściwie skonstruowany, poszczególne podrozdziały stanowią logiczną, chronologiczną, a tym samym uporządkowaną merytorycznie skrupulatnie całość konstruktów.

Cyt.: *Metodologia badawcza opiera się na podejściu ilościowym oraz jakościowym, czego uzasadnieniem jest fakt, iż badania prowadzone w obszarze kształcenia zawodowego obejmują wiele aspektów, zaś ich dobór zależy od obranych celów, charakteru badanego zjawiska, dostępnych źródeł danych oraz możliwości badacza. Zastosowana triangulacja metod badawczych, daje możliwość pełniejszego, bogatszego i wielostronnego*

poznania danego obiektu, gdyż ujmuje się go z różnych punktów widzenia, z różnych perspektyw oraz w różnorodny sposób (s.152).

Rozdział piąty pt.: *Analiza wyników badań*, zawiera wyniki badań ilościowych i jakościowych, które przeprowadzono wśród uczniów i uczennic, nauczycieli i nauczycielek oraz pracodawców współpracujących ze szkołami w ramach praktycznej nauki zawodu.

Doktorantka w tej części dysertacji dokonała prezentacji prowadzonych badań własnych oraz wstępnej analizy zgodnie z przyjętym modelem. To co według Recenzenta należałoby uwypuklić w tej części pracy, to dokonanie wnikliwej analizy wniosków pod przedstawionymi danymi na wykresach, co utrudnia recepcję danych. Pojawiają się podwójne tytuły wykresów np.: wykres 4, 11, i nast.

Jak ukazują wyniki przeprowadzonych badań, obecny rynek pracy stawia przed młodymi ludźmi wiele wyzwań, dotyczących wyboru ścieżki kariery oraz zdobycia odpowiednich umiejętności zawodowych. W świetle szybko zmieniających się warunków życia ważnym aspektem jest dostosowanie systemu edukacji zawodowej do rzeczywistych potrzeb uczniów i wymagań pracodawców. Wraz z reformą systemu oświaty w 2017 roku, której celem było dostosowanie kształcenia zawodowego w szkołach ponadpodstawowych do nowoczesnych wymagań rynku pracy, przeprowadzono istotne zmiany o charakterze zarówno strukturalnym, jak i organizacyjnym.

Odnosząc się do organizacji kształcenia zawodowego, nie wszyscy przedstawiciele środowiska pedagogicznego dostrzegają wyraźną poprawę. Dobrze wyposażone pracownie nauki zawodu oraz aktywna współpraca z przedsiębiorcami mogą zapewnić uczniom lepsze przygotowanie do pracy w danym zawodzie. Jednak, jak stwierdzają respondenci, brak odpowiedniego sprzętu stanowi wyzwanie, nowoczesne technologie odgrywają coraz większą rolę w wielu zawodach. Wprowadzenie egzaminów za pomocą nowoczesnej technologii napotyka na trudności związane z odpowiednią kadrą dydaktyczną oraz dostępem do urządzeń.

Powołanie szkół branżowych II stopnia to aspekt, który może przyczynić się do poprawy jakości kształcenia zawodowego. Mankamentem jest brak odpowiednio wykwalifikowanych nauczycieli przedmiotów zawodowych oraz brak szkoleń i możliwości doskonalenia zawodowego dla nauczycieli.

Analiza wyników potwierdziła, że zainteresowania uczniów odgrywają istotną rolę w procesie wyboru szkoły. W świetle prowadzonych badań, szkoły powinny bardziej akcentować swoje unikalne cechy i programy, by przyciągnąć uczniów. Istnieje potrzeba większego uwzględnienia zainteresowań uczniów w procesie wyboru ich ścieżki kształcenia oraz dostosowania oferty edukacyjnej do oczekiwań pracodawców, ponieważ szkoły muszą być otwarte na aktualne potrzeby rynkowe.

Ważne jest tworzenie programów nauczania zawodu przy współudziale pracodawców, gdyż nadal istnieje pole do udoskonalenia w zakresie pełniejszego spełniania potrzeb rynku pracy. Współpraca między szkołami a pracodawcami, jest ważnym obszarem nauki praktycznej zawodu. W świetle prowadzonych przez Autorkę rozprawy analiza współpracy ta funkcjonuje na zadowalającym poziomie.

Uzyskane wyniki wskazują na potrzebę wzmocnienia działań promocyjnych związanych z doradztwem edukacyjno-zawodowym w szkołach, a tym samym zatrudnienie wykwalifikowanej kadry, która dostarczyłaby młodzieży rzetelnych informacji i porad, uwzględniając współczesne trendy panujące na rynku pracownika i pracodawcy.

W przedłożonej rozprawie zwrócono uwagę na różnice edukacyjne między absolwentami gimnazjów a absolwentami ośmioletniej szkoły podstawowej. Wyniki analizy nasuwają wniosek, że reforma oświaty dotycząca likwidacji gimnazjum i przywrócenia ośmioletniej szkoły podstawowej ma zróżnicowany wpływ na wyrównywanie szans edukacyjnych.

W związku z powyższym kontynuacja badań w tej dziedzinie jest niezwykle istotna, gdyż pozwoli lepiej zrozumieć potrzeby i oczekiwania nowej grupy uczniów – absolwentów 8-letniej szkoły podstawowej, jak również umożliwi dalsze doskonalenie systemu kształcenia zawodowego.

Na podstawie wyników badań własnych ukazano wnioski i implikacje dla praktyki pedagogicznej.

Rozdział szósty pt.: *Dyskusja nad wynikami i wnioskami z badań*, zawiera polemikę i weryfikację pytań badawczych oraz wnioski praktyczne wynikające z przeprowadzonych analiz. Podkreślono tu potrzebę kontynuacji badań nad kształceniem zawodowym w Polsce oraz promowanie działań mających na celu jego doskonalenie.

Obecnie zdobywane kwalifikacje powinny być dostosowane do potrzeb rynku pracy. Pracodawcy oczekują wykwalifikowanych pracowników, którzy posiadaliby również odpowiednie kompetencje warunkujące funkcjonowanie społeczne, a tym samym niwelujące pojawiające się symptomy braku potrzebnych umiejętności niezbędnych do realizacji procesu pracy.

Ważną częścią tego rozdziału jest dyskusja nad wynikami badań w obszarze organizacji kształcenia, oferty kształcenia, programu nauczania, współpracy z pracodawcami, doradztwa edukacyjno-zawodowego, różnic edukacyjnych.

Weryfikacja pytań badawczych stanowi listę kwestii do rozwiązania i uwypuklenia w debacie społecznej odnośnie funkcjonowania szkolnictwa zawodowego (branżowego). Realizacja owych postulatów stanowi drogę do poprawy funkcjonowania i spostrzegania owej edukacji, która dziś staje się edukacją „jutra”, przygotowującą kadry do realizacji zadań i potrzeb społeczeństwa przemysłowego.

Niewątpliwie kolejną ważną częścią pracy jest wytyczenie konkretnych wniosków praktycznych, które mają na celu zbudowanie systemu edukacji zawodowej (branżowej) bardziej elastycznego, odpowiadającego na współczesne potrzeby rynku pracy, ale i młodych osób. Edukacji, która stanowić będzie dla młodzieży podstawę do rozwijania indywidualnych zdolności oraz realizacji aspiracji edukacyjno-zawodowych. Wielokrotnie w pracy uwypuklono potrzebę badania zapotrzebowania rynku pracy i dostosowanie ofert kształcenia do obecnych trendów i wymagań, co zapewne wpłynie na lepsze przygotowanie się do wyzwań zawodowych.

Szczegółowa lektura tej części upoważnia do przyjęcia następujących wniosków: cel główny sformułowano poprawnie, wyraźnie wyznaczając w nim kierunek badań. Autorka formułuje problem główny, szczegółowy, teoretyczny i praktyczny. Cyt.: *Ze względu na fakt, iż badania będące przedmiotem*

niniejszej rozprawy mają charakter eksploracyjny, postawiono dziewięć pytań badawczych, które są powiązane z problemem badawczym, lecz w odróżnieniu do niego mają węższy zakres i odnoszą się do konkretnych zagadnień. (s.160) Doktorantka w sposób rzetelny i poprawny prezentuje kolejne etapy konstruowania procesu badawczego.

Przeprowadzone badania mają charakter ilościowo-jakościowy. Cyt.: Według Ryszarda Gerlacha, dla którego triangulacja pozwala na przewyższanie ograniczeń wynikających z zastosowania jednej metodologii, obecnie w pedagogice pracy coraz bardziej koniecznym staje się stosowanie szerokiej gamy metod badawczych, czyli metod ilościowych – wynikających z założeń opartych na filozofii pozytywistycznej, zakładających istnienie obiektywnego świata i możliwości obiektywnego poznania go przy odpowiednio dobranych narzędziach, jak i metod jakościowych, docierając bardziej „w głąb” badanego zjawiska, posługując się narzędziami miękkimi, elastycznymi, które z łatwością mogą być przekształcone, by dostrzec w badanym zjawisku aspekty, które wcześniej nie zostały przewidziane (s. 153).

Badania ilościowe zostały zrealizowane w dwóch etapach. W pierwszej kolejności przeprowadzono analizę dokumentów, a następnie sondaż diagnostyczny. Badaniami objęto grupę stanowiącą interesariuszy kształcenia zawodowego – uczniowie i uczennice techników i szkół branżowych oraz przedstawiciele kadry pedagogicznej (w szczególności nauczyciele i nauczycielki) obu typów szkół, jak również pracodawcy współpracujący ze szkołami w ramach kształcenia zawodowego.

Strategią badań jakościowych, którą postanowiono zastosować, był zogniskowany wywiad grupowy – przeprowadzony wśród trzech grup składających się z nauczycieli i nauczycielek (przedmiotów zawodowych i ogólnokształcących) zatrudnionych w technikach i szkołach branżowych.

Wyniki zaprezentowane w pracy ukazują rzetelną i dokładną ocenę efektywności reformy w zakresie kształcenia zawodowego oraz wskazują potencjalne obszary, które wymagają dalszych zmian i weryfikacji.

Konkludując, część empiryczną rozprawy oceniam pozytywnie. Należy podkreślić, że zaprezentowane w niej rozważania są bardzo cenne dla całości pracy i przyczyniają się jednoznacznie do realizacji zamierzonych przez Doktorantkę celów.

Wskazane rekomendacje uwzględniają m. in. potrzebę lepszego wsparcia edukacyjnego, rozwijania praktycznych umiejętności, podniesienia prestiżu zawodu nauczyciela oraz promocji kształcenia zawodowego wśród uczniów oraz ich rodziców.

Pracę wieńczy bibliografia, spis rysunków i tabel oraz aneksy.

Konkluzje

Opiniowana praca stanowi asumpt do dalszych analiz w zakresie edukacji branżowej (zawodowej). Aktualność podjętych dociekań badawczych można upatrywać w aspekcie braku tak kompleksowego opracowania odnoszącego się do kształcenia zawodowego w kontekście reformy systemu oświaty z 2017r. oraz specyfiki przeprowadzonych badań mających charakter ilościowo-jakościowy.

Jak zauważa Autorka we wnioskach końcowych, z czym zgadza się Recenzent dysertacji, cyt.: *niniejsza rozprawa stanowi próbę pełniejszego*

zrozumienia wyzwań i aspektów związanych z kształceniem zawodowym w Polsce, jak również zarysowania kierunków jego rozwoju. Materiał badawczy, który zaprezentowano w tym opracowaniu implikuje potrzebę dalszych analiz, w celu usprawnienia systemu edukacji, co pozwoli uczniom na osiągnięcie sukcesu w ich przyszłych karierach. (s. 272)

Reforma kształcenia zawodowego wprowadziła ważne zmiany, jednak wymaga dalszego doskonalenia: edukacja przygotowująca do pracy musi być elastyczna, dostosowywana do nowych technologii, zawodów i trendów, jak również realizowana przy aktywnym udziale pracodawców. To wyzwanie nie leży wyłącznie po stronie placówek edukacyjnych, lecz wymaga współpracy między sektorem edukacji a biznesem. Istotną kwestią jest także dążenie do zwiększania jakości kształcenia zawodowego, poprzez ulepszanie programów nauczania, rozwijanie umiejętności praktycznych oraz intensyfikację działań doradztwa edukacyjno-zawodowego. (s.272)

Struktura rozprawy jest przejrzysta, klarowna i konsekwentnie realizowana. Tytuły poszczególnych rozdziałów adekwatnie wyrażają zakres tematyczny i układ treści dysertacji. Pod względem formalnym i technicznym, przedłożona rozprawa spełnia wymogi stawiane opracowaniom naukowym. Recenzowana praca jest dowodem umiejętnego połączenia szerokiej wiedzy (w reprezentowanej dyscyplinie) dotyczącej kształcenia zawodowego uczniów. Pracę Pani Emilii Palankiewicz-Mitrut mogę zaliczyć do tych konstruktów naukowych, które potwierdzają wysokie kompetencje badawcze, ale również dzięki oryginalnemu i nieszablonowemu podejściu do przedstawianej tematyki, przyczynią się do zgłębienia dyskusji w zakresie kształcenia branżowego (zawodowego), tak przez ostatnie lata zaniechanego w debacie publicznej, co znajduje swoje uwypuklenie również na stronach niniejszej dysertacji s.248, 249, 264, 265.

*Pedagogika pracy została dzięki rozprawie Doktorantki wzbogacona i pogłębiona, a tym samym uzupełniona o nową wiedzę i zalecenia odnośnie zmian, przemian i rozwoju edukacji zawodowej. Jak pisze Autorka, cyt.: *Kształcenie zawodowe jest jednym z podstawowych pojęć pedagogicznych. Odnosi się ono do nabywania przez uczących się określonej wiedzy, umiejętności i kwalifikacji oraz rozwijania ich uzdolnień i zainteresowań, które są niezbędne do wykonywania danego zawodu. Edukację zawodową, która realizowana jest współcześnie, określa się jako działanie wielostronne, umożliwiające człowiekowi opanowanie zarówno umiejętności oraz wiedzy zawodowej, jak i wiedzy ogólnej, kreując jednocześnie rozwój umysłowy, psychiczny i fizyczny (s.14).**

Wśród istniejących wielu publikacji i analiz, kwestie poruszane przez Autorkę dysertacji są nowatorskie, a w obszarze pedagogiki pracy stanowią niewątpliwie obszar do jeszcze bardziej dogłębnej eksploracji i uwypuklenia w przedmiocie współczesnych dociekań badawczych.

Uzyskane dane mogą przyczynić się do modyfikacji, a być może do stworzenia nowego programu w obszarze kształcenia branżowego (zawodowego), gdzie zaakcentowane zostaną wnioski dla praktyki, co sygnalizuje Autorka na str. 268.

Rozprawa spełnia wymagane kryteria oryginalności podjętych zamierzeń badawczych, ale także formułuje konkretne postulaty do dalszych analiz.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska Pani magister Emilii Palankiewicz-Mitrut pt.: *Kształcenie zawodowe uczniów szkół ponadpodstawowych w kontekście zmian wynikających z reformy systemu oświaty z 2017 roku*, odpowiada warunkom określonym w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2022 r poz. 574 z późn. zm.).

Wnioskuje o dopuszczenie Pani magister Emilii Palankiewicz-Mitrut do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Proponuję, by rozprawa ze względu na swą wartość merytoryczną została wyróżniona i opublikowana.

.....
dr hab., Daniel Kukla, prof. ucz.